

Anadolu Türkçesi diye adlandırdığımız dönemde, yani XIII.-XV. yüzyıllar arasındaki devrede, bir yazı ve edebiyat dili olma yönünde büyük gelişme göstermiştir. XV. yüzyıl ortalarında, Anadolu’da artık bir yazı dili birliği kurulmuş bulunuyordu. Yunus Emre’nin şiirleri, Dede Korkut hikâyeleri, Süleyman Çelebi’nin *Mevlid*’i ve bunlara eklenebilecek daha birçok eser, dil yapıları bakımından bu dönemdeki gelişmenin canlı örnekleridir. Bu gelişmede, Selçuklu Devleti’nin parçalanması üzerine kurulan Anadolu Beylikleri’nin başında bulunan Oğuz-Türkmen beylerinin millî geleneklerine ve Türkçe’ye verdikleri bilinçli değerin büyük payı olmuştur.

Ne yazık ki, bu mutlu dönem, Türkçeyi daha ileri bir gelişme aşamasına ulaştıracak kadar uzun sürmemiştir. XV. yüzyıl ortalarında Osmanlı Devleti’nin sınırlarını genişletip bir imparatorluk hâline geçisi ile birlikte yazı dilinin akışında da Türkçe aleyhine büyük değişimler olmuştur. Bu değişikliğin en önemli belirtileri Arap ve Fars kültürünün yeniden ağırlığını göstermeye başlaması, medrese öğrenimine Arapça ve Farsça eserlerin öncülük etmesi, Türk saraylarında yabancı şairlere daha çok değer verilmesi şeklindedir. Bu türlü gelişmeler, saray erkânı ve aydınlar arasında koyu bir Osmanlı-İslâm sisteminin yer almasına, hattâ Farsça’nın işlenmişliği karşısında bazı şairler tarafından Türkçenin yetersizliğine ve hor görülmesine yol açmıştır. Bu olumsuz gelişmelerin nedenini öncelikle Osmanlı Devleti’nin siyasal ve sosyal yapısında aramak gerekiyor.

Bilindiği gibi, her toplumun yaşayış düzeni, o toplumun bağlı olduğu ana ilkelere ve dünya görüşüne göre şekillenir. Osmanlı toplum düzeninde de islâmî dünya görüşü hâkim olduğundan, imparatorluk teokratik bir siyasî yapıya sahipti. Bu sebeple, devlet anlayışında “milliyet” ilkesinin yerini “din” ve “ümme” ilkeleri almış bulunuyordu. Ayrıca, çeşitli ırk, din ve milliyetlere mensup unsurların imparatorluk sınırları içinde tutulabilmesi için de “Osmanlılık” ilkesi benimsenmişti. Bu nedenle millî bir devlet politikası izlenemiyordu. Millî bir dil politikası da yoktu. Bu yüzden millî şuur toplum bilinci gittikçe zayıflıyordu. Bunun dile yansımaları da elbette Türkçenin aleyhine oluyordu.

Gerçi Osmanlı yazı dili kendi devrinin kültür şartları içinde çok işlenmiş; sanat bakımından da en yüksek noktasına ulaşarak güçlü bir medeniyet dili hâline getirilmişti. Ne var ki, bu dil, artık *Osmanlı Türkçesi* dediğimiz Arapça, Farsça kelime ve kuralların yoğunluk kazandığı, Türkçenin çok geri plânlara itildiği karma ve yapma bir sınıf dili durumuna gelmişti. Bu durum aydınların dili ile halkın dilini birbirinden ayırmış; bir aydın halk kopukluğu doğurmuştur. Böylece, hor görülerek üçüncü plâna itilmiş olan Türk dili, Arap ve Fars dillerinin gölgesinde bir sığıntı durumuna düştüğü gibi, iç yapısını saran bu yabancı kelime ve ekler yüzünden, gelişme ve gürleşme imkânını da kaybederek kısırlaşma sürecine girmişti.

Tanzimat ve Servet-i Fünûn devirlerinde dil konusu Batı’ya yönelmenin etkisi ile bilinçli bir düşünce olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, şu var ki, gösterilen bütün çabalar dili yalnız Osmanlıca temelinde sadeleştirme yolunu izleyebilmiştir. Buna karşılık, Tanzimatla girilen Batı’ya yöneliş, dilde yeni kavram ve terimleri gerektirdiği ve dilin bunları karşılayabilecek nitelikte olmaması, bu kez de Osmanlıca’nın kapılarını Batı dillerine, özellikle Fransızca’ya açmış bulunuyordu. Böylece bu dönemin belirgin özelliği olan kültür ikileşmesi dilde de kendini gösteriyordu. Ayrıca, Tanzimat sonrasında 2. Meşrutiyet’e kadar uzanan dil tartışma ve tutumlarında Tasfiyeciler’in ve Fesahatçılar’ın temsil ettikleri görüşlerle iki yönlü bir sunilik ve aşırılık hâkim olmuş bulunuyordu. Bu

iki kutuplu aşırılık, ancak 1911-1923 yılları arasını dolduran *Millî Edebiyat Akımı* ile törpülenebilmiş ve bu akımla Türkiye Türkçesine geçiş için elverişli bir ortam hazırlanabilmiştir.

Cumhuriyet Devrinde Türk Dili

İşte Cumhuriyet devrine girildiği zaman Türkçenin içinde bulunduğu genel durum buydu. Yukarıda konuşmamıza başlarken belirttiği üzere, Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş şartları bakımından imparatorluk yapısından millî bir devlet yapısına geçişin damgasını taşıyordu. Cumhuriyet'in bu özelliği Osmanlı İmparatorluğu'ndaki "*Devlet-i Osmaniyye*" terimi ile anlatılan karma bir toplum yapısından "*millet*" ve "*Türk milleti*" ilkesine, topluluğu oluşturan "*ümme*" bağından da "*lâiklik*" ilkesine ve "*millet*" bağına geçmekle sağlanabilmiştir. Devletin kuruluşu ana felsefesi itibariyle böyle bir fikir temeline oturtulunca, elbette devlet varlığını oluşturan sosyal kurumlar da bu temel felsefeye paralel bir gelişme gösterecektir. Bu bakımdan, Cumhuriyet devrinde bir inkılâp konusu olarak ele alınan Türk dili, millî devlet politikasına paralel bir millî dil anlayışına dayanmaktadır. Atatürk, Türk dilini yönlendirmek üzere verdiği direktiflerde, sosyoloji ve dil gerçeğine uygun olarak dil ile millet ve millet ile kültür arasındaki bağı ön plânda tutmuştur. Çünkü, o, bir toplumun sosyal yapısından ve tarihî birikimlerinden gelen bütün değerlerin dilde toplandığını, bu bakımdan dil ile kültür arasında sıkı bir ilişki bulunduğunu; bir toplumun millet vasfını alabilmesinin her şeyden önce, o millete has gelişmiş bir dilin varlığı ile mümkün olduğunu; dilin sosyal yapıyı birleştirici, bütünleştirici ve geliştirici bir işlevi bulunduğunu, millî birlik ve beraberliğin de ancak toplumun bireylerini birbirine perçinleyen dille sağlandığını; millet bütünlüğünün geleceğinin de dille güvence altına alınabileceğini çok iyi biliyordu. Bu gerçekler Atatürk'te şu sözlere ifadesini bulmuştur: "*Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkı Türk milletidir. Türk milleti demek Türk dili demektir. Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü, Türk milleti geçirdiği nihaysiz felâketler içinde ahlâkını, an'anelerini, hâtıralarını, menfaatlerini, kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olunduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir.*"⁴

Atatürk, yabancı dillerin hâkimiyeti altına girmiş olan bir dilin kendi kendini yenileme ve yaratıcılık gücünü de kaybedeceğini biliyordu. Esasen, ünlü dilbilimciler de ancak kendi dillerinde ilerleme yapabilen milletler gerçek birer kültürün yaratıcısı olabileceği görüşündedirler.⁵ Bu durum gösteriyor ki, bir toplum ile o toplumun kültürü arasındaki manevî bağı perçinleyen ve millî bilinci ayakta tutan manevî güç dildedir. Atatürk, bu gerçeği de şu sözlerle dile getirmiştir: "*Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili dillerin en zenginlerindedir. Yeter ki, bu dil şuurla işlensin!*"

Ülkesini, yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti, dilini yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır."⁶

⁴ Afet İnan, *Medenî Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Elyazarı*, TTK. yay., Ankara 1969, s. 19.

⁵ Bk. Bedia Akarsu, *Wilhelm von Humboldt'da Dil Kültür Bağlantısı*, İstanbul 1955, s. 42 ve ött.

⁶ Sadri Maksudî Arsal, *Türk Dili İçin*, İstanbul 1930, iç kapak sayfası; Zeynep Korkmaz, *Atatürk ve Türk Dili* (Belgeler), TDK. yay., Ankara 1992, s. 190, Belge 88.

Böyle bir fikir temeline dayanan, Türk halkının tarihî ve sosyal ihtiyaçlarından kaynaklanmış olan dil inkılâbını uygulama bakımından iki ana safhaya ayırabiliriz. Bunun birinci safhası 1928 yılında gerçekleştirilen yazı inkılâbı, diğeri de 1932'de başlatılan dilde Türkçeleşme çalışmalarıdır.

Yazı İnkılâbı

Arapça ile Türkçe ayrı ayrı dil ailelerine bağlı oldukları ve iki dilin ses yapısı ile gramer kuralları arasında herhangi bir yakınlık bulunmadığı için, Arap dilinin ihtiyacından doğmuş olan Arap yazısı Türkçe için kullanışsız ve öğrenilmesi güç bir yazı durumundaydı. Oysa okuyup yazma oranının artması ve eğitim seviyesinin yükselmesi, Türkçe'nin yapı ve işleyişine uygun bir alfabenin varlığına bağlıydı. Ayrıca, bir toplumun çağdaşlaşma niteliği kazanabilmesi de onun eğitim seviyesindeki yükseklikle orantılıydı. Bu gerçekler Atatürk tarafından: "... Bir milletin, bir hey'et-i içtimaiyenin yüzde onu okuma yazma bilir, yüzde sekseni bilmez, bundan insan olanlar utanmak lâzımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa, bu hata bizde değildir. Türkün seciyesini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardadır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz."⁷ sözleriyle dile getirmiştir.

Alfabe konusundaki sistemli araştırma ve çalışmalarla Türkçenin ses yapısına uygun duruma getirilen Lâtin alfabesi temelindeki millî Türk alfabesi, 28 Ağustos 1928'de uygulamaya konmuştur. Denebilir ki, millî eğitim ve kültür alanındaki gelişmenin ilk yapı taşı niteliğindeki yazı inkılâbı, Atatürk'ün ifadesi ile ülkemizin yükselme mücadelesinde başlı başına bir merhaledir.⁸

Dil İnkılâbı ve Ulaştığı Sonuçlar

1932 yılında başlatılmış olan dil inkılâbı, 12 Temmuz 1932 tarihinde Atatürk tarafından kurdurulmuş ve ilk tüzük taslağı da kendisi tarafından hazırlanmış olan *Türk Dili Tetkik Cemiyeti* (daha sonraki ve bu günkü adıyla *Türk Dil Kurumu*) tarafından yürütülmüştür.

Dil inkılâbının ulaşmak istediği temel amaç, Türkçeyi uzunca bir sürede, çağdaş dünya medeniyetinin gerekli kıldığı bütün kelime ve kavramları karşılayabilecek düzeyde üstün bir kültür dili durumuna getirebilmektir. Bu amacı kısaca dilde çağdaşlaşma diye özetleyebiliriz. Bu temel amaca ulaşabilmesi için çizilen daha kısa vadeli hedefler de şunlardır:

1- Türkçemizi kendisine yabancı kalmış ve gelişmesine engel olmuş pürüzlerinden ayıklamak,

2-Dilimize, kendi kuralları ve zevk anlayışı içinde türetme ve birleştirmeler yapabilecek bir işleklik kazandırmak,

⁷ Atatürk'ün *Maarife Ait Direktifleri*, İstanbul 1939, s. 28; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.2, s.253.

⁸ Bu konuda geniş bilgi için bk. Zeynep Korkmaz, *Cumhuriyet Döneminde Türk Dili*, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. yay., Ankara 1973, s. 51-58; "Türk Dili ve Arap Alfabesi", *Dil ve Alfabe Üzerine Görüşler*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu yay., Ankara 1991, s. 10-19.

araştırmalar da ortaya koymuş bulunmaktadış. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan ve farklı isimlerle adlandırılan Oğuz, Türkmen, Kanklı, Kıpçak, Yrk, Kürt gibi aşiretler arasında bir köken ayrılığı yoktur. Aksine bir ülke ve tarih birliği, bir gelenek ve kültür birliği vardır.¹⁴

Dil ve tarih alanında yapılan araştırmalar da elde bir koz gibi kullanılan Kürt adının gerek Anadolu'da gerek Orta-Asya Türk dünyasında çok eskiden beri etnik bir anlam taşımadığını ortaya koymuştur. Bunların Kürt adına kasıtlı olarak etnik bir köken bulmaya çalışan iddiaları, dil ve köken bilgisi araştırmaları ile rtlmştir. Nitekim, *Kürt* adı ve buna köken olarak gösterilen Pers, Med, Sasan gibi İrani unsurlarda da Ar dillerde de mevcut değildir. "Kürt" (Kürd) ve bunun okluk Őekli olan "Ekrd" kelimelerine yalnız Arap kaynaklarında rastlanmaktadır. Bu kaynaklarda da "iskn edilmemiş konar-gcer Türkmenler" için kullanılmıştır.¹⁵ Eski Osmanlı kaynaklarındaki bilgi de aynı niteliktedir.

Kürt sözünün kelime anlamına gelince: Bu söz Uyg., Kazk., Kırg., Karaçay, Kaz. Tat., şor, Soyon ve Yakut lehçelerinde yaygın olarak "kar yığını", "yeni yağmış kar", "karların dağlarda oluşturduğu yığıntı" "kar dağı", "kar denizi" anlamlarına gelmektedir. Anadolu'da da damlardaki ve yüksek yerlerdeki karların süpürülüp toplanması için "krmek" fiili kullanılır. Bu kelime lehçelerde ve Anadolu ağızlarında "bir türlü kayın ağacı", "kerestelik ağaç" vb. anlamlar ile de kullanılmıştır. Kelimenin *krti*, *krtik*, *krtk*, *krtk*, *krtk* Őekillerinde ses değişmelerine uğramış türleri de vardır.¹⁶

Yine belirtelim ki, bugün sosyal antropoloji bilimi de artık dünyada ırkların sürekli olarak birbirine karışmış olduğu ve saf ırk bulunmadığı gerçeğinden hareket ederek ve toplum yapısındaki ırk anlayışını reddederek kültür antropolojisine yönelmiş durumdadır. Bu bilimsel gerçeği Atatürk, ta 1920'li yıllarda görerek ülkemizde bir kültür milliyetçiliği uygulamış; 1924 Anayasası'na da "Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlanan herkes Türktür" hükmünü koydurmuştur.

Doğu ve Güney-doğu Anadolu'daki Kürt vatandaşlarımızın konuşma dilleri, geçirdikleri tarihî, sosyal ve kültürel Őartlara bağlı olarak Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerin karışmasından oluşmuş bir ağız niteliğindedir. Evet ağız niteliğindedir. Tıpkı, Erzurum ağzı, Kastomunu ağzı, Konya ağzı, Aydın ağzı, Muğla ağzı gibi. Dolayısıyla ve elbette aralarında bazı ayrılıklar da olacaktır. Durum böyle iken ve dünyadaki gelişmeler açısından Amerika Birleşik Devletleri; çeşitli ırk, mezhep ve milliyetlere mensup kitleleri sadece 200 yıllık bir kaynaşmadan sonra "Amerikan vatandaşlığı" ilkesi altında toplamışken; Avrupa, artık yavaş yavaş Avrupa milletleri anlayışını terkederek, Avrupa topluluğundan "Avrupa birliği anlayışına uzanan ve kültür birliği görüşüne dayanan gelişmeler gösterirken; Sovyet Rusya Ortodoks birliği temelindeki anlaşmalara ağırlık verirken; bizde etnik ayrılık iddialarını körükleme, dış düşmanlarımızın eski plnlarının yeniden sahneye konmasıdır. Bu düşmanların kendi çıkarları uğruna ülkemizin birlik ve bütünlüğünü parçalama amacı giden politik ve siyasi oyunlardır.

Dilin, kültürün yapı taşı olarak bir milletin birlik ve bütünlüğü açısından ne kadar önemli bir işlevi olduğunu, konuşmamızın giriş bölümünde belirtmeye çalışmıştık.

¹⁴ Tuncer Gülensoy, *Doğu Anadolu Osmanlıcası*, TKAE. yay., Ankara 1986 s. 8

¹⁵ *Türk Millî Bütünlüğü İçinde Doğu Anadolu*, TKAE. yay., Ankara 1985 s. 59-61.

¹⁶ Not 15'te g.e., s. 61 ve t.

